

<https://doi.org/10.26565/2524-2547-2023-65-03>
УДК 331.102.344:658.3

Галина Йосипівна Островська

кандидат економічних наук, доцент
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя,
вул. Руська, 56, Тернопіль, 46001, Україна
h.ostrovska@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-9318-2258>

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЯК ОБ'ЄКТУ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

У статті досліджено економічну природу інтелектуального потенціалу як об'єкта управління інноваційною діяльністю підприємств в умовах формування економіки, заснованої на знаннях. Досліджено умови, які обмежують розвиток інтелектуального потенціалу суб'єктів економічної системи. Зазначено, що в контексті обґрунтування інтелектуального потенціалу підприємства увага акцентується водночас на двох аспектах: сукупності володарів знань – людей, які орієнтуються на пізнавальну й перетворювальну діяльність, та сукупності знань, що подані матеріально-технічними формами. Здійснено періодизацію розвитку наукового уявлення щодо інтелектуального потенціалу. Продемонстровано сучасні підходи до дефініції поняття інтелектуального потенціалу підприємств та виділено низку відмінностей, які ускладнюють розробку практичних рекомендацій у контексті підвищення конкурентних переваг суб'єктів господарювання по відношенню до інших учасників ринку. Встановлено концептуальні межі на мікроекономічному рівні для категорій інтелектуальних ресурсів, інтелектуального капіталу, інтелектуальної власності та інтелектуальної діяльності. Розширено класифікацію соціально-економічних чинників, які впливають на відтворення інтелектуального потенціалу сучасних підприємств. Проведено структурування особистісного інтелектуального потенціалу в контексті діяльності людини за реалій інноваційної діяльності підприємств. Доведено, що кожен елемент особистісного інтелектуального потенціалу є сукупністю можливостей, внаслідок взаємодії яких досягається синергетичний ефект. Внутрішню природу інтелектуального потенціалу розкрито через функції, які він виконує. Охарактеризовано рівні інтелектуального потенціалу у взаємозв'язку з інституційними та організаційними структурами та визначено основні інструменти впливу на його формування та розвиток. Вироблено комплексний методологічний підхід до дослідження сутності інтелектуального потенціалу з урахуванням специфіки економіки, заснованої на знаннях.

Ключові слова: **економіка, заснована на знаннях; інноваційний розвиток; інтелектуальний потенціал, інтелектуальний капітал.**

JEL Classification: D83; J24; M14; M53; O15; O31.

Як цитувати: Островська, Г. Й. (2023). Економічна сутність інтелектуального потенціалу як об'єкту управління інноваційною діяльністю підприємства. *Соціальна економіка*, 65, 26-43. doi: <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2023-65-03>

In cites: Ostrovska, H. (2023). The intellectual potential economic essence as an object of the enterprise's innovative activity management. *Social Economics*, 65, 26-43. doi: <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2023-65-03> (In Ukrainian)

*Єдино важливою цінністю, якою володіють
компанії, є досвід, професійні навички, інноваційність, проникливість і відкриття їхніх
працівників
Лейф Едвінссон*

Вступ. На початок 1990 рр. світ охопила якісно нова хвиля серйозних змін, зміст, швидкість і непередбачуваність яких змусили багатьох авторитетних фахівців бізнесу говорити про нові підходи до його успішного розвитку. Зміни умов господарювання, спричинені переходом економіки на новий етап розвитку – еру знань та інформації, вимагають

від суб'єктів господарювання покращення транспарентності й еластичності, підвищення інноваційності та інтелектомісткості сучасних виробництв. За цих умов мегатрендом розвитку підприємництва в економіці, заснованій на знаннях, є його інтелектуалізація, що визначає необхідність поширення явища заміщення праці знаннями, «софтиза-

ції», інтелектуальної синергії, синтелектики тощо. Тож світова спільнота переходить від економіки, що формується за рахунок матеріальних активів – продуктів, речей, до інтелектуальної економіки, яку стимулює розвиток нематеріального – ідей, концепцій, абстрактних понять. Головним «гравцем» у такій економічній системі стає інтелектуальна організація, яка постійно продукує та комерціалізує нові знання та здатна до самонавчання й самовдосконалення (Ostrovskaya, 2021).

Об'єктом дослідження є інтелектуальний потенціал на мікро-, мезо- та макрорівні в умовах економіки, заснованої на знаннях.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та практичні аспекти формування та розвитку інтелектуального потенціалу підприємства.

Метою статті є науково-теоретичне обґрунтування сучасних підходів дослідження сутності інтелектуального потенціалу та розроблення в цьому контексті комплексного методологічного підходу з урахуванням специфіки економіки, заснованої на знаннях.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: дослідити сучасні підходи до дефініції поняття інтелектуального потенціалу підприємства; розширити класифікацію соціально-економічних чинників, які впливають на відтворення інтелектуального потенціалу сучасних підприємств; провести структурування особистісного інтелектуального потенціалу в контексті діяльності людини за реалій інноваційної діяльності підприємств; розкрити внутрішню природу інтелектуального потенціалу через функції, які він виконує; дати характеристику рівнів інтелектуального потенціалу в контексті взаємозв'язку з інституційно-організаційними структурами; розробити комплексний методологічний підхід щодо дослідження сутності інтелектуального потенціалу з врахуванням специфіки економіки, заснованої на знаннях.

Огляд літератури. З урахуванням відносної новизни і, як наслідок, недостатнього вивчення проблеми, питанням, що стосуються управління інтелектуальним потенціалом, приділяється значна увага як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників.

Однак насамперед необхідно виділити роботи, в яких розглядаються загальнометодологічні аспекти взаємозв'язку інтелектуальності та еволюції системи управління суспільством. До цих авторів відносяться: В. Вернадський, Н. Вінер, Е. Дюркгейм, А. Камю, Д. Льюїс, Г. Маркузе, А. Печчеї, А. Тойнбі, К. Ясперс та ін.

На кожному етапі соціально-економічного розвитку дана проблема вирішувалася в рамках певної домінуючої наукової теорії. У другій половині ХХ ст. зарубіжними вченими

Т. Шульцем, Г. Беккером, Дж. Мінцером, Б. Вейсбордом, А. Туроу, М. Фішером були певною мірою вирішені проблеми відродження ідеї людського капіталу та визначено його місце в структурі інтелектуального потенціалу. Водночас науковий інтерес до дослідження сутності людського капіталу істотно зріс після того, як Г. Беккеру у 1992 р. присудили Нобелівську премію з економіки. Трактат Г. Беккера «Людський капітал» став фундаментом для подальших досліджень за цим напрямом. Гостру необхідність систематичного формування, оновлення й використання знань знань людини й механізмів її формалізації в соціально-економічному розвитку суспільства обґрунтували: Р. Аккоф, К. Арджиріс, К. Біг, Е. Брукінг, П. Друкер, Т. Ллойд, І. Нонака, М. Полані, А. Прусак, П. Сенге, Х. Такеучі, Д. Тіс, та ін. Перші спроби розкрити економічну сутність поняття «інтелектуальний потенціал» робилися низкою вчених у 1990–2000 рр. Автори цих досліджень, зокрема Т. Стюарт, А. Едвінссон, К. Свейбі, Р. Петті та Дж. Гутрі прагнули сформулювати фундаментальні моделі з виділенням у них впливу різних складових (факторів) на підвищення конкурентоспроможності компанії.

Визначною віхою для української економічної науки стала монографія «Науково-освітній потенціал нації» (В. Литвин, 2003), в якій увага зосереджується на тому, що доля українського державотворення й розвитку культури залежатиме від випереджаючого розвитку інтелектуального потенціалу. Наряду з цим, колективна монографія «Науково-технічний прогрес і творчий потенціал людини» під керівництвом А. Сохань (2007), сприяє розвитку наукової думки про те, що якість інтелектуального потенціалу, як показника духовних продуктивно-перетворювальних можливостей суспільства, виявляється в соціальній практиці та здатності максимально реалізувати загальний інтерес.

Найбільш помітними й вагомими працями на наукових теренах України в контексті розвитку та розширення можливостей використання інтелектуального потенціалу в усіх сферах суспільного життя вважається монографія В. Ткаченка «Інтелектуальний потенціал в основі розвитку виробничих сил і відносин» та науково-концептуальний альманах «Технологічний імператив розвитку інтелектуального потенціалу України». За словами наукового редактора семитомника В. Ткаченка, значний капітал можна придбати за рахунок інтелекту, знань своєї справи, доброзичливості, толерантності і справедливості (Ткаченко, 2008). З цього приводу В. Геєць підкреслює, що світу відомо багато прикладів, коли країни з обмеженими ресурсами, де знання є однією з визначальних домінант, досягають значних успіхів (Геєць, 2018). Ця

думка розвивається А. Колотом (2021), який справедливо зауважує, що не природні багатства, не територія, а передусім високі технології, знання, інтелект будуть надалі основою нової економіки, джерелом добробуту та якості життя населення тієї чи іншої країни. У цьому контексті авторами дослідження (Kharchuk, Purdenko, Melnik, Shkolenko, Kosmidailo, 2023) запропоновано концептуальний підхід до формування інтелектуального потенціалу інноваційного підприємства, зокрема творчого потенціалу. Водночас дослідниками (Novyukova, Kulikov, Kukhta, Vasyukonova, Kozlova, Panin, 2023) кристалізуються проблеми розвитку економічного потенціалу підприємства, де основна увага спрямовується на результати експертної оцінки впливу факторів на величину вказаного потенціалу.

Тому цілком логічною та доцільною видається інтеграція описаних вище взаємопов'язаних підходів як основи для визначення сутнісного змісту та термінології «інтелектуального потенціалу підприємства», а також регулювання його розвитку та використання в процесі подальшого обґрунтування цієї теорії.

Методологія дослідження. Методологія дослідження побудована на основі синтезу теорії інновацій, теорії інноваційного розвитку, еволюційної теорії економічного розвитку, теорії економічної динаміки, синергетичної економіки, теорії інституціоналізму, теорії людського капіталу. Методологічний базис дослідження складає система загальнонаукових та спеціальних методів: індуктивної логіки, дедукції, наукової абстракції, аналізу й синтезу – для обґрунтування теоретичних основ дослідження; системний, групування та порівняння – для вивчення наукових розвідок щодо тлумачення інтелектуального потенціалу, розкриття його сутності та змістового наповнення, удосконалення структури особистісного інтелектуального потенціалу, виділення соціально-економічних чинників формування інтелектуального потенціалу; емпіричний – для аналізу особливостей інтелектуального потенціалу вітчизняних підприємств; структурно-логічний аналіз – для обґрунтування структурних елементів та загальних характеристик, властивих для всіх рівнів (видів) інтелектуального потенціалу. Науковою базою дослідження є положення та концепції управління людськими ресурсами, знаннями, інтелектуальними ресурсами, інноваційним процесом.

Основні результати. Панорама наукових досліджень свідчить про те, що нове тисячоліття розпочалося під знаком активізації процесів, які перетворюють знання на продуктивні сили та докорінно змінюють світ і пріоритети розвитку (Bersin, 2021). У центрі таких

змін – зростання ролі інтелектуального потенціалу в умовах економіки, заснованої на знаннях, що зумовлює швидкий прогрес науки і техніки, стрімкий розвиток та використання інформаційно-комунікаційних технологій, зростання інтелектоємності трудової діяльності, якісне трансформування предметів і засобів праці, підвищення вимог до рівня освіченості й культури, професійної компетентності, здатності до продукування новітніх знань. Лише через знання, активне залучення й розвиток інтелекту персоналу сучасні підприємства можуть забезпечувати власну конкурентоспроможність та гідні умови життя своїх працівників.

Той факт, що поняття «інтелектуальний потенціал» широко увійшло в науковий обіг, пояснюється двома обставинами. Перше з них пов'язане з тим, що прискорення суспільного розвитку зумовлює необхідність у інтегральному терміні або показнику, який міг би висловлювати в узагальненому вигляді сукупність можливостей зростання людини й суспільства. Друга обставина впливає з сучасних процесів глобалізації в комплексі зі зростанням та поглибленням конкуренції на світових ринках, суперництвом між країнами в політичній і військовій сферах, зростанням матеріальних і духовних диспропорцій і диспаритету в світі – все це вимагає таких індексів або показників, які відображали б у кількісній формі співвідношення можливостей розвитку різних країн.

Таким чином, для визначення впливу інтелектуального потенціалу на інноваційний економічний розвиток необхідно представити науково-обґрунтований методологічний апарат: категоріальний, інструментальний, методичний.

Поняття «інтелектуальний потенціал» має багато значень і відтінків цих значень. Тому дослідження цього питання, на наш погляд, необхідно проводити в двох напрямках. По-перше, з точки зору розвитку суб'єкта, в процесі діяльності якого розвивається внутрішня структура інтелектуального потенціалу, що залишається відносно незмінною при різних перетвореннях цього феномена. Даний аспект передбачає вивчення інтелектуального потенціалу з психологічних, соціально-філософських позицій теорії пізнання і, перш за все, формування інтелектуальної діяльності на рівні розумових образів, вищим проявом якої є теоретичне пізнання як система наукового знання. По-друге, розробка проблеми інтелектуального потенціалу можлива з точки зору рівня інтелектуалізації соціальних явищ, інтелектуального забезпечення управління розвитком суспільства, дослідження інтелектуального потенціалу як соціального процесу. Розгляд цього явища як соціологічної категорії передбачає аналіз його сутності та при-

роди, виходячи з внутрішніх і зовнішніх зв'язків особистості й суспільства.

Інтелектуальний потенціал поєднує в собі визначальні характеристики цих двох категорій як результат інтеграції інтелекту і потенціалу з протиріччями, пов'язаними з різноманітністю наукових поглядів на їх трактування.

Інтелектуальний потенціал як результат синтезу інтелекту та потенціалу, поєднує в собі визначальні особливості, характерні для цих двох категорій наряду з протиріччями, пов'язаними з різноманітністю наукових поглядів на його трактування. Принагідно зазначимо, що, згідно з семантико-гносеологічним значенням, термін «інтелектуальний» походить від дієслова «*intellegere*» (лат.), що означає думати, відчувати, сприймати, пізнавати, знати.

Здійснена нами періодизація розвитку наукового уявлення щодо інтелектуального потенціалу наведена у табл. 1.

Еволюція наукової думки переконує в тому, що конкурентоспроможність економіки, добробут населення та могутність країни загалом визначаються рівнем освіченості суспільства та розвитком і ефективним використанням його інтелектуального потенціалу.

Проблематику сутності знань та інтелектуального потенціалу людини світова думка розглядає досить давно, її витoki сягають філософських течій і вчень античної цивілізації часів Піфагора (570–497 рр. до н. е.), Прота-

гора (490–420 рр. до н. е.), Сократа (469–399 рр. до н. е.), Платона (427–347 рр. до н. е.), Арістотеля (384–322 рр. до н. е.), Епікура (341–270 рр. до н. е.) та Луція Аннея Сенеки (4 до н. е.–65 рр. н.е.). Для цього періоду характерним є не так висування нових ідей, як осмислення, уточнення, коментування ідей і вчень.

Арістотель спробував першим визначити поняття інтелектуального потенціалу в його концепції «Акт і потенція». Можливість, за його словами, є об'єктивно існуючою тенденцією розвитку предмета. Арістотель досліджував категорії ймовірності та реальності в зв'язку з доцільною трудовою діяльністю людини, розуміючи під «ймовірністю» «здатність», під «реальністю» – «діяльність». Автор не обмежується формально-логічним поняттям можливості, а ставить проблему реальної можливості. Уявлення про використання інтелектуального потенціалу людини збагатилися після V–VI ст. Підвищується роль знань в життєдіяльності населення та практиці управління країною. В період меркантилізму особливо гостро відчувалася потреба в розвитку наукових знань, яка мала витoki в першій науковій революції XVI–XVII ст. Зростала прикладна цінність наукової діяльності, поширювалася повага до інтелектуальної діяльності вчителів, лікарів, юристів. Винахід друкарської техніки прискорив розвиток освіти та накопичення нових знань.

Таблиця 1. Наукові уявлення щодо інтелектуального потенціалу
Table 1. Scientific concepts regarding intellectual potential

Періоди, роки	Сутність поглядів	Чинники, які спричинили зміну наукового уявлення, технологічні уклади
До нашої ери – IV ст. н.е.	Людина – творець. Завдяки знанням людина і країна стають сильнішими.	Перші результати фундаментальних і прикладних досліджень; цінні для філософської думки положення про роль знання в життя людства
Епоха відродження, V–XVII ст.	Увага акцентується на ролі інтелектуальної творчості та розумової праці	Створення мережі шкіл, розвиток прикладних і природничих наук; розвиток торгівлі, ремесла та інженерної справи
1770–1830 рр.	В економічному розвитку підтверджено роль нових знань індивідів у досягненні національного економічного успіху та могутності.	I технологічний уклад (будівництво каналів; виплавка бронзи, чавуну, обробка заліза; розробка водяного двигуна)
1831–1880 рр.	Вчені виступають за поширення знань серед населення.	II технологічний уклад (розвиток машинобудування, вугільної промисловості, чорної металургії, верстатобудування; розробка парового двигуна)
1881–1930 рр.	Цінність знань визнається в науці, техніці, а також у підприємстві, управлінні, функціонуванні економіки загалом	III технологічний уклад (розробки в електротехніці, важкій промисловості, виробництві сталі, неорганічній хімії, суднобудуванні, електропостачанні тощо). Створено мережу наукових шкіл, науково-дослідних центрів та інститутів
1931–1980 рр.	Доведена ключова роль людини, її інтелекту, знань в економіці, інноваційному розвитку країни.	IV технологічний уклад (виробництво синтетичних матеріалів, розвиток кольорової металургії, електронної промисловості, атомної енергетики)
1981–2025 рр.	Визнається потреба у заохоченні ефективного розвитку та використання інтелектуального потенціалу населення в економіці	V технологічний уклад (розвиток телекомунікацій, комп'ютерної техніки, роботобудування, космічної техніки, мікро- та оптично волоконних технологій, штучного інтелекту, біотехнологій тощо).

Становлення ринкової економіки та промислової революція дали значний поштовх розвитку економічної науки та сформувавши науково обґрунтовані уявлення про інтелектуальний потенціал, знання та їх вплив на економічний розвиток. Так, А. Сміт визнав людську працю джерелом багатства і вважав, що поряд з машинами та будівлями, людські знання, навички та досвід роботи є основним капіталом суспільства (ці положення згодом ляжуть в основу теорії людського капіталу). Зокрема, А. Сміт наголошував на необхідності розвитку технічних знань, оскільки технічне вдосконалення виробництва і винахід будь-якої техніки, що полегшує і скорочує працю, є факторами, які сприяють збільшенню виробництва завдяки розподілу праці (Smith).

Розвиваючи ідеї Сміта, французький економіст Ж.-Б. Сей пішов далі, вважаючи, що «люди не народжуються з достатньою кількістю здібностей і сил для виконання навіть найпростіших завдань», і вперше виділив категорію «людський капітал». Ці здібності та сильні сторони можна розглядати як капітал, який формується шляхом щорічного накопичення та послідовного збільшення вартості їхньої освіти (Say, 2018). На його думку, не дивно, що НТП сприяє розвитку інтелекту і підвищує кваліфікацію працівників; впровадження нової техніки вимагає додаткової робочої сили і сприяє більш ефективній зайнятості; а становище споживачів покращується в міру зростання продуктивності й здешевлення продукції. Водночас позиції пізніх соціалістів-утопістів збігалися з ідеями представників класичної політичної економії. Зокрема, К. Сен-Сімон і Р. Оуен вважали, що рушійною силою історичного розвитку є наука та освічені люди; головним досягненням Р. Оуена як соціального реформатора було його новаторське розуміння важливості інвестицій у людський капітал і віра в те, що створення комфортних і красивих умов праці примножить його силу (Базилевич, 2006). На цьому тлі, що стосується грошової оцінки людської корисності, В. Петті пропонує включати людські знання, навички та досвід у капітал, аргументуючи це тим, що процес формування знань та навичок вимагає витрат і довготривалої відданої праці (Smith).

Подібні ідеї протягом XVIII–XIX ст. висували видатні українські мислителі та дослідники. Український філософ Г. Сковорода вважав, що освіта має пробуджувати природні таланти та індивідуальні інтелектуальні здібності людини. М. Туган-Барановський у своїх дослідженнях вказував на важливість національного інтелекту в економічному розвитку країни. В. Вернадський обстоював і відстоював ідею створення «сфери розуму» (ноосфери), яка б впливала на всі природні

явища в міру свого зростання, а його ідеї, висловлені наприкінці наприкінці XX – початку XXI ст., досі змушують нас замислитися над необхідністю створення колективного розуму планети, відповідального за належне і розумне використання ресурсів Землі. Ці ідеї згодом стали основою для більш систематизованих наукових понять «людського потенціалу», «людського інтелекту» та використання інтелектуального потенціалу і знань у національній економіці. Еволюція наукової думки наприкінці XX – початку XXI ст., відбувалася під впливом стрімкого розвитку науки і техніки, промислового виробництва, постійних змін технологічних укладів, інтелектуалізації та інформатизації праці, зростанням продуктивності праці, а також інтелектуалізації та інформатизації праці.

Появі та розвитку наукових уявлень щодо інтелектуального потенціалу найбільшою мірою, на нашу думку, сприяли такі теоретичні надбання:

1) теорії про інновації та інноваційний розвиток економіки, запропоновані Й. Шумпетером, А. Едвінссоном, М. Мелуном, Б. Твіссом, Ч. Хансеном. Ці дослідники у своїх працях довели цінність творчих інтелектуальних здібностей людини й знань не лише для науки, техніки, але й для підприємництва, управління національною економікою;

2) концепції людського капіталу, людського розвитку (Г. Беккер, С. Фішер, А. Туру та ін.), розвинені в Україні О. Грішнвою, А. Шаульською та їх однодумцями. В межах думки про людський капітал та людський потенціал, сформувалися поняття «інтелектуальний капітал», «інтелектуальний потенціал», а також уявлення про те, що розвинений інтелект нації, освіченість, прагнення населення до знаннеорієнтованого розвитку сприяє економічному зростанню національної економіки та подоланню проблем бідності;

3) теорії розвитку ринкової економіки (П. Друкер, Дж. К. Гелбрейт, М. Портер, Х. Хекхаузен, Дж. Грейсон), концепції переходу до постіндустріального суспільства (Р. Арон, К. Боудінг, В. Іноземцев, О. Лукас, П. Ромер, О. Тоффлер, А. Турен, Ж. Фурастьє), на основі яких було сформовано уявлення про механізми відтворення інтелектуального потенціалу, мотивацію його розвитку та самореалізації, необхідність залучення та ефективного використання в економіці.

4) теорія людського капіталу, запропонована Т. Шульцем та Г. Беккером, вважається найбільш значущою в контексті усвідомлення економічної сутності інтелектуального потенціалу. Її формування пов'язане з іменами Ф. Махлупа, Х. Боуена, Дж. Мінцера, Й. Бен-Порета, Дж. Псахаропулоса, М. Блауга та ін. Розвиток вказаної теорії сприяв глибоким процесам у продуктивних силах сус-

пільства, підсиленню ролі та значення особистості людини в економіці, рівню її освіти, наукових знань, досвіду й кваліфікації. У країнах-лідерах НТП спостерігається наростаючий прогрес розвитку інтелектуальних продуктивних сил і формування значного нематеріального багатства. Найбільш значущим чинником економічного прориву стала здатність суспільства до запровадження інновацій. Розвиток економічної думки за цим вектором сприяв зміщенню акцентів з матеріалістичних трактувань джерел розвитку до усвідомлення вихідної ролі інтелекту, знань, творчих здібностей індивідуума. Згідно з цією теорією, дохід людині приносять знання, вміння та навички – саме те, що безпосередньо складає сутність інтелектуальних властивостей особистості. Людський капітал – це функціональна складова інноваційного виробництва (реалізована форма людського потенціалу, інспірована знаннями, навичками, практичним досвідом та інтелектуальною діяльністю, інтелектуально, морально та культурно орієнтована, яка створює нові, раніше невідомі знання та приносить різноманітні переваги над інтелектуальною рентою та конкурентами). Це означає, що інтелектуальна діяльність є тим елементом, який розмежовує здатність до творчої та виконавської праці, людський капітал та просту працю, а також визначає умови та характер процесу "капіталізації" інтелектуальної робочої сили.

Аналітичний огляд наукових і літературних джерел, присвячених проблематиці інтелектуального потенціалу, дає змогу виявити певні концептуальні позиції авторів у підходах до дефініції інтелектуального потенціалу та розкриття його сутності і змісту. В цьому контексті нами виділено такі методологічні напрями, як:

- філософський, який трактує інтелектуальний потенціал як якусь абстрактну категорію, яка позбавлена здатності змінюватися в часі, але має початкову творчу силу;
- психолого-педагогічний, що визначає інтелектуальний потенціал як «здатність до навчання» та відносить до інтелектуальних якостей особистості компетентність, ініціативу, творчість, саморегуляцію, унікальність складу розуму;
- соціально-економічний, що співвідносить рівень розвитку ресурсів країни, промисловості та інтелектуальної творчості особистості з загальними характеристиками функціонування освіти та поступовим рухом науки і техніки.

Для розуміння феномену інтелектуального потенціалу пропонується узагальнити строкатість поглядів і вартих уваги думок учених та водночас нестандартних їхніх позицій щодо тлумачення сутності інтелектуаль-

ного потенціалу за певними науковими підходами, критеріями та ознаками.

В українському законодавстві термін «інтелектуальний потенціал» використовується в контексті Національної доктрини розвитку освіти: «Національне виховання має здійснюватися на всіх етапах навчання дітей та молоді, забезпечувати всебічний розвиток, гармонійність і цілісність особистості, розвиток її здібностей та обдарувань, збагачення на цій основі інтелектуального потенціалу народу, його духовності й культури, виховання громадянина, здатного до самостійного мислення, суспільного вибору і діяльності, спрямованої на процвітання України». Наведене вище поняття звужене в контексті певних періодів розвитку людства і не стосується життєвих процесів загалом.

В умовах енциклопедичних досліджень (Мочерний, 2006) відзначимо деталізацію поняття інтелектуального потенціалу як «сукупності розумових і творчих обдарувань людей і можливість їх збагачення, на основі яких формується їхня здатність засвоювати нові знання та інформацію й використовувати їх для створення й впровадження нової техніки та технології, інших елементів продуктивних сил, а також усіх підсистем національної економічної системи». При визначенні цього терміну фактично не беруться до уваги внутрішні відчуття та світосприйняття людини, наголошується здебільшого на наявності сукупності розумових здібностей, таким чином, поза увагою залишаючи такі риси інтелекту як: досвід, особисті навички, емоції, духовність тощо.

За результатами монографічного аналізу дефініції поняття «інтелектуальний потенціал підприємства» виокремлюються такі основні акценти: сукупність компетенцій, властивостей і ресурсів, інтегрована здатність, особистісна складова, знання, ідеї та інформація, що стануть визначальними факторами для обґрунтування наукового підходу до визначення сутності досліджуваної категорії.

Низка авторів (О. Бутнік-Сіверський, О. Бикова, В. Мурашко, Г. Река, Й. Ситник, І. Капітан, Ю. Гава, М. Розумний та ін.) притримується ресурсного підходу. Ці дослідники розглядають інтелектуальний потенціал як форму загальної множини явних та потенційних інтелектуальних засобів, що ефективно використовуються в розвитку суб'єкта господарювання, зокрема: інтелектуальних знань, здібностей, досвіду, навичок співробітників, інформаційного забезпечення, системи освітньої підготовки, інтелектуальної власності тощо. Визначення сутності вказаного потенціалу в контексті ресурсного підходу, значним чином звужує всю багатогранність цієї категорії, оскільки оскільки оминає систему

комунікацій в організації управління інтелектуальним потенціалом та зосереджує увагу лише на використанні ресурсів.

В межах результативного підходу, його представники (А. Липовська, О. Довгань, Н. Шкрядя, О. Корнілова та ін.) під інтелектуальним потенціалом розуміють здатність інтелектуальних ресурсів досягати певних результатів. Для посилення цього потенціалу постійно ведеться пошук нових можливостей для досягнення цілей підприємства.

Деякі науковці (зокрема, В. Семиноженко, Б. Кваснюк, І. Шовкун) поєднують ресурсний та результативний підходи до визначення інтелектуального потенціалу з метою розуміння його сутності. У цьому контексті інтелектуальний потенціал слід розглядати як сукупність інтелектуальних ресурсів, що втілюють наукові досягнення суспільства, трудових ресурсів з притаманними їм інтелектуальними, освітніми та кваліфікаційними характеристиками, раціональне використання яких забезпечує досягнення нової якості економічного розвитку, заснованого на знаннях.

Представники функціонального підходу (В. Андріанова, Є. Докторук, Б. Маліцький, В. Петренко, О. Попович, К. Матусевич, Є. Панченко, О. Тітова, О. Кендюхов, Р. Патора, В. Прошак, П. Цибульов, О. Михайлова, Й. Ситник, Р. Патора, Н. Цимбаліста та ін.) трактують інтелектуальний потенціал як спроможність особистісної складової виконувати сформовані завдання (здатність до набуття знань, створення ідей, продукування ефективних рішень тощо), дії, функції задля реалізації цілей діяльності суб'єкта господарювання. Однак, спроможність виконувати функції з метою реалізації цілей є лише однією складовою загальної системи управління інтелектуальним потенціалом підприємства.

М. Семикіна, В. Гунько та С. Пасека (2012) ґрунтують своє визначення інтелектуального потенціалу на поєднанні ресурсного та функціонального підходів. Ці дослідники трактують інтелектуальний потенціал як сукупність усіх елементів інтелектуальних ресурсів: людей, зайнятих в економіці, їх знання, інтелектуальні здібності та нематеріальні активи, що характеризують сукупність інтелектуальних можливостей, які можуть бути використані в процесі функціонування економіки та трансформовані в інтелектуальний капітал, забезпечують рух до соціально-економічних перетворень, або можуть залишатися повністю чи частково невикористаними.

Прихильники цільового підходу (А. Діба, О. Стефанишин, О. Комліченко, Н. Ротань та ін.) стосовно тлумачення інтелектуального потенціалу переконані, що завдяки ефективному його використанню можна досягнути поставленої мети. Інакше кажучи, інтелекту-

альний потенціал – це фактор досягнення стратегічних цілей, або можливості, представлені інтелектуальними ресурсами в даний момент часу або в майбутньому, створені людським або машинним (штучним) інтелектом, які можуть бути використані для досягнення певних цілей, хоча такі можливості не завжди реалізуються.

Низка авторів (С. Вовканич, С. Цапок, Б. Данилишин, В. Куценко, Б. Маліцький, О. Попович, Г. Пігоров, В. Малий, Р. Пічко та ін.) дотримуються інноваційного підходу, акцентуючи увагу на безпосередній участі інтелектуального потенціалу в інноваційних процесах.

За трансформаційним підходом інтелектуальний потенціал досліджують О. Бервено, І. Лапшина, О. Другов та ін. Йдеться про форму його перетворення, зокрема трансформування в інтелектуальний капітал.

Інтелектуальний потенціал можна розглядати також з позиції його ролі в соціально-економічних системах (системний підхід), який ще не набув значного поширення в дослідженні цієї тематики, однак в межах даного підходу низка науковців (І. Мойсеєнко, С. Князь, К. Мамонов, І. Ревак) визначають інтелектуальний потенціал як «системну множину інтелектуальних ресурсів, які використовуються задля одержання результату».

Заслуговує на особливу увагу структурний підхід, сутність якого полягає у виокремленні в системних об'єктах структурних елементів або компонентів. Цей підхід є своєрідним загальнонауковим способом пізнання, який ґрунтується на принципі структурності – закономірному зв'язку між виокремленими частинами цілого, що забезпечує єдність системи та зумовлює особливості її внутрішньої будови. В рамках цього підходу інтелектуальний потенціал містить ключові складові, кожна з яких дає змогу інтегруватися решті у цілісну систему.

Адаптивний підхід проявляється в трактуванні інтелектуального потенціалу як готовності підприємств та індивідів до змін у зовнішньому середовищі шляхом вдосконалення обладнання, технологій та управління, відкриття нових ринків, створення нових продуктів, збільшення обсягів виробництва та продажів і швидкого накопичення капіталу.

У наукових дослідженнях все більшої актуальності набуває багаторівневий підхід, оскільки категорія «інтелектуальний потенціал» вживається для різних соціально-економічних суб'єктів. Вивчення інтелектуального потенціалу з точки зору багаторівневості дає змогу повною мірою проводити оцінювання й аналіз кожного виду (рівня) інтелектуального потенціалу, які, своєю чергою, володіють властивими їм особливостями формування і розвитку. Найважливіший принцип багато-

рівневості інтелектуального потенціалу полягає в тому, що будь-який рівень (вид) інтелектуального потенціалу залежить від стану не тільки інших його елементів того ж рівня, але й елементів інших рівнів.

Аналіз різних авторів щодо питання наповнюваності інтелектуального потенціалу на

різних рівнях дав змогу виділити структурні елементи, загальні характеристики, властиві для всіх рівнів (видів) інтелектуального потенціалу, визначивши основні інституційно-організаційні структури та основні засоби, що впливають на його формування та розвиток (табл. 2).

Таблиця 2. Характеристика рівнів інтелектуального потенціалу у взаємозв'язку з інституційно-організаційними структурами
Table 2. Characteristics of intellectual potential levels in relation to institutional and organizational structures

Рівень (вид) інтелектуального потенціалу	Структурні елементи	Основні характеристики	Основні інституційно-організаційні структури формування і розвитку	Основні засоби формування та розвитку
Макрорівень Інтелектуальний потенціал суспільства	1. Кваліфікація працівників. 2. Високий рівень освіти населення. 3. Наявність власної науки	Він визначає рівень розвитку національної науки, її інтеграцію зі світовими науковими тенденціями та ступінь доступу громадськості як до результатів наукової діяльності, так і до навчальних закладів	Система освіти: середні загальноосвітні школи; середні спеціальні навчальні заклади; вищі навчальні заклади; фундаментальна наукова освіта	Збереження та розвинення фундаментальної та прикладної науки; співпраця з дослідницькими центрами світового рівня, інвестиційне та/або бюджетне фінансування наукового розвитку; розвиток системи освіти на всіх рівнях відповідно з урахуванням світових тенденцій, запитів суспільства та ринку праці
Мезорівень Інтелектуальний потенціал території	1. Соціально-трудова потенціал. 2. Освітній потенціал. 3. Науковий потенціал. 4. Інноваційний потенціал. 5. інформаційно-комунікаційний потенціал. 6. Культурний потенціал.	Визначається геополітичним розташуванням регіону, щільністю освітніх закладів та наукових установ, соціальними традиціями, структурою сім'ї, та місцевим ринком праці	Система освіти: середні загальноосвітні школи; середні спеціальні навчальні заклади; вищі навчальні заклади; післядипломна освіта	Розвиток навчальних закладів; впровадження освіти на різних рівнях; розвиток регіональних наукових кластерів на рівні регіону; інтернет-портали та проекти, що враховують регіональні особливості (мовні проблеми, наявність етнічних меншин та тимчасово переміщених осіб тощо)
Мікрорівень Інтелектуальний потенціал підприємства	1. Професійно-кваліфікаційний потенціал (рівень освіти, стаж роботи, фізичні характеристики тощо). 2. Творчий потенціал	Визначається специфікою технічного процесу, рівнем необхідної підготовки персоналу, рівнем заробітної плати, умовами побуту та праці	Система підготовки і перепідготовки кадрів на підприємстві, корпоративні університети, професійні організації	Розвивається через співпрацю з навчальними закладами, формування систем перепідготовки кадрів у компаніях та співпрацю з центрами зайнятості. Ефективним є також покращення системи мотивації та психологічного клімату в колективах
Агентний (особистісний) рівень Особистісний інтелектуальний потенціал	1. Природні та набуті здібності та навички. 2. Рівень освіти. 3. Творчі здібності	Рішення ґрунтується на природних і набутих здібностях, навичках, рівні освіти, творчому потенціалі, інвестиціях у розвиток і потребі компанії в конкретному фахівцеві.	Усі перераховані вище	Розвивається на підставі реалізації заходів перших трьох рівнів, а також шляхом саморозвитку, планування кар'єри, підвищення загального культурного рівня та рівня освіченості, удосконалення професійних знань, вмінь та компетенцій за умови наявності відповідного мотиваційного середовища

Трансформація інноваційного процесу, яка зумовлена переходом до економіки, заснованої на знаннях, вносить певні корективи в зміст поняття «інтелектуальний потенціал суспільства та регіону». У сучасній економіці останній є поняттям, що інтегрує науку, освіту, технології та всі види інтелектуальної діяльності та їх об'єкти. Інтелектуальний потенціал це системна сукупність знань і творчих здібностей стейкхолдерів регіону та умов для їх реалізації з метою прискорення інноваційної динаміки регіону та підвищення його стратегічної конкурентоспроможності для покращення рівня і якості життя населення. Наявним рівнем інтелектуального потенціалу визначаються можливості інноваційної динаміки суб'єктів господарювання та підтримання належного рівня їхнього розвитку. При цьому зміст і актуальний стан кожного з потенціалів даної сукупності історично зумовлений різними чинниками розвитку регіону: науково-технічними, економічними, правовими, соціальними, культурними, організаційними, демографічними, екологічними.

Дефініція «інтелектуальний потенціал суспільства» фіксує не суму знань про різні пов'язані між собою об'єкти, а його новий якісний стан, який реалізується в процесі діяльності індивідів, соціальних груп і спільнот та сприяє розвитку їхньої соціальної природи. Саме певний рівень сукупного інтелекту здатен створити систему соціальних зв'язків і відносин, яка ініціює процес подальшого розвитку цих потенціалів на мікро- і макрорівнях суспільства.

Наступний ієрархічний рівень представлений «інтелектуальним потенціалом підприємства». При формуванні й визначенні ієрархічної структури інтелектуального потенціалу базовим є особистісний інтелектуальний потенціал, що визначається вродженими психофізіологічними та розвиненими психічними властивостями людини. Уперше формування особистісного інтелектуального потенціалу наводиться в працях Л. Сохань. Учена характеризує це поняття таким чином: «Інте-

лектуальний потенціал особистості – це певний рівень її інтелектуальних можливостей, які можуть бути реалізовані в процесі перетворення дійсності» (Сохань, 2007). На думку авторки, розвиток вказаного потенціалу відображає ступінь олюднення людини, піднесення її культурою та історією.

Особистісний інтелектуальний потенціал є, з одного боку, компонентом потенціалу людини, а з іншого – компонентом трудового потенціалу особистості. Деякі автори вважають інтелектуальний потенціал складовою частиною духовного потенціалу індивідууму. Становлення людини, формування її інтелектуального потенціалу відбуваються в процесі взаємодії між людьми, соціальними групами й спільнотами, в той час, як соціальні явища набувають персонального виміру через реалізацію соціальних і духовних якостей за допомогою інтелектуальної діяльності. Загалом, інтелектуальний потенціал особистості – це комплекс пізнавальних здібностей, реалізація яких є умовою розвитку сутнісних сил людини і суспільства.

Особистісному інтелектуальному потенціалу притаманні щонайменше три властивості. По-перше, він здатний актуалізуватися, бути реалізованим у діяльності. По-друге, здатний акумулювати діяльність безлічі людей в одне ціле – це умова існування будь-якого суспільства, тобто нові покоління успадковують знання, цінності, норми, створені в результаті діяльності минулих поколінь. По-третє, він об'єднує всі види діяльності, оскільки, як духовна освіта, пронизує виробничу, наукову, виховну, освітню, управлінську практики, а безпосереднім механізмом їхнього функціонування виступає інтелектуальна діяльність.

Проведений аналіз літературних джерел дає змогу розкрити структуру та зміст особистісного інтелектуального потенціалу в контексті діяльності людини, при цьому кожна складова, своєю чергою, може бути системно розглянута як потенціал (табл. 3).

Таблиця 3. Структура та зміст особистісного інтелектуального потенціалу
Table 3. The structure and content of an individual's intellectual potential

Структурні елементи особистісного інтелектуального потенціалу	Складові
Гносеологічний	Система знань, пізнавальних здібностей, умінь, уявлень, навичок, світогляду.
Аксіологічний	Система цінностей, соціально-психологічних установок, цілей.
Професійний	Відповідність критеріям, таким як тенденції в обраній професії, професійні вподобання, наявність відповідних типів особистості, рівень професійної мотивації тощо.
Творчий	Інтелектуально-логічні, інтелектуально-евристичні та творчі здібності.
Комунікативний	Здатність до оволодіння спілкуванням, до розуміння і взаєморозуміння. відстоювати власну думку, вміння співпрацювати, комунікативні якості, організація колективної діяльності, запобігання та вирішення конфліктів.
Духовно-художній	Система художньо-естетичних форм і способів їх реалізації; система загальнолюдських моральних норм; система духовних і моральних цінностей, життєвих позицій та моральних орієнтирів.

З поміж інтелектуального потенціалу людини слід звернути увагу на її творчий потенціал. Це пов'язано з тим, що інтелектуальні та логічні здібності людини можна розуміти як специфічні дослідницькі елементи, такі як синтез, аналіз та порівняння. Інтелектуально-евристичні здібності розвиваються за рахунок створення нових систем дій; генерування ідей, рішень, бачення проблем і протиріч; перенесення знань і навичок у нові системи. Творча компетентність втілюється у здатності творити, знаходити нове, діяти оригінально та нестандартно (Островська, 2022).

Складність і багатогранність інтелектуального потенціалу, а також процесу його формування, використання й розвитку вимагає використання комплексного критерію, поширення його не лише на сферу свідомості людини, але й її діяльності. Такий підхід, враховуючи діалектику статичного і динамічного створює реальну можливість вивчати динамічне, потенційне та актуальне у формуванні інтелектуального потенціалу особистості, щоб його можна було розвивати як людський потенціал, створюючи щось нове, а не зупиняючись на досягнутому рівні аналізованих компетентностей.

Основним завданням менеджменту на сучасному етапі є ефективне використання саме особистісного інтелектуального потенціалу, на який значний вплив складає пізнавальна та виховна функції освіти. Виконання цих функцій є результатом нагромадження знань, набутих властивостей, умінь та навичок, тобто «живих знань» – інтелектуального потенціалу людини.

Труднощі вивчення особистісного інтелектуального потенціалу полягають в тому, що знання, як правило, досліджуються педагогічними науками, а здібності – психологічними. В структурі особистісного інтелектуального потенціалу виділяються, окрім знань, соціокультурні та освітні цінності; базовий рівень освіти; професійно-кваліфікаційний рівень; ступінь таланту; здатність до сприйняття нововведень, яка дає змогу швидше освоювати нові технології у виробництві та управлінні.

До складових особистісного інтелектуального потенціалу пропонуємо віднести такі, як:

- система знань, умінь і навичок, тобто духовних утворень, які відображають результати пізнавальної та активно-репродуктивної діяльності людини на індивідуальному рівні;
- розвинені здібності;
- професійні компетенції (компетентності) як синтез інтелекту, визначених типів мислення, морально-етичних якостей і спрямованості діяльності;
- інтелектуальне осмислення людиною навколишнього світу, результатом якого є ідеа-

ли, ціннісні орієнтації, переконання та інтереси.

Інтелектуальний потенціал трактують крізь призму духовності, що, на наш погляд, цілком логічно. С. Вовканич вводить поняття «духовно-інтелектуальний потенціал», трактуючи його як «спроможність творити, нагромаджувати та використовувати нові знання, проекти, ідеї, тобто різноманітну семантичну інформацію як інтелектуальну власність для соціально-економічного, науково-технічного, духовно-культурного, морально-правового розвитку» (Вовканич, 2012, с. 27). Однак, на нашу думку, інтелектуальний потенціал є набагато ширшим поняттям, а духовність – одна з найважливіших його складових.

Поняття природного інтелектуального потенціалу було науково введено В. Ткаченком (2008). За словами науковця, людина збагачуватиме власний природний інтелектуальний потенціал, пізнаючи навколишній світ. Загалом рівень інтелектуального потенціалу індивіда реалізується в індивідуальній економічній діяльності і залежить від здатності активізувати його розумові та фізичні здібності, підпорядкувати свої знання, досвід і можливості обраним цілям і тим самим спрямувати накопичений інтелектуальний потенціал на процес суспільних перетворень. Логічним є висновок автора про те, що чим вищий рівень нових суспільних формацій, тим вищий рівень природної мотивації, заснованої на суб'єктивній свободі та інтелектуальному потенціалі. Філософський підхід В. Ткаченка до створення організованого суспільства на основі соціально-психологічних субстанцій (монад) обґрунтовується на законах діалектики, в центрі якої – намагання людини змінити себе та своє оточення через накопичення інтелектуального потенціалу та прагнення до підвищення його рівня (Ревак, 2013).

Результати аналізування підтвердили, що поняття інтелектуального потенціалу є багатогранним. Тому, для дослідження сутності інтелектуального потенціалу підприємства розробимо комплексний методологічний підхід з урахуванням специфіки економіки, заснованої на знаннях. Існуючі методичні підходи до визначення сутності інтелектуального потенціалу як об'єкта управління в інноваційній діяльності згрупуємо в декілька блоків та наповнимо авторським змістом (табл. 4).

Результативний блок методологічних підходів дає змогу оцінити отримані результати в процесі використання інтелектуального потенціалу за певний період. Від того наскільки інтелектуальний потенціал, перетворений на результати інноваційної діяльності підприємства, відповідає цілям інноваційного розвитку, залежить результативність інноваційної діяльності.

Таблиця 4. Комплексний методологічний підхід щодо дослідження сутності інтелектуального потенціалу
Table 4. A comprehensive methodological approach to researching the essence of intellectual potential

Блоки підходів	Методичні підходи	Спеціальні методи та інструменти дослідження	Критерій угруповання методологічних підходів
Результативний	Підхід за результативністю використання інтелектуального потенціалу	Метод визначення результативності використання інтелектуального потенціалу в інтелектуально-інноваційній діяльності	Дослідження інтелектуального потенціалу з точки зору ефективності та результативності його використання в процесі інтелектуально-інноваційної діяльності.
	Підхід за видами ефективності використання інтелектуального потенціалу	Метод визначення економічної ефективності інтелектуального потенціалу в інтелектуально-інноваційній діяльності	
Функціональний	Інформаційно-знаннєвий підхід	Методи збільшення обсягу знань працівників	Дослідження інтелектуального потенціалу працівників як функціонального елемента інтелектуально-інноваційної діяльності.
		Матеріально-фінансові мотивуючі методи	
	Соціально-економічний	Психологічні соціальні методи	
Системний	Інституціональний	Метод впливу інститутів на інтелектуальний потенціал, інноваційну активність та сприйнятливості до інвестицій	Дослідження інтелектуального потенціалу як ключового елемента системи (інноваційного підприємства).
	Інтеграційний	Метод горизонтально-вертикальної інтеграції освіти – науки – інноваційного виробництва для ефективного формування, розвитку та використання інтелектуального потенціалу	
Структурний	Розвиваючий	Метод формування та розвитку професійної та креативної складових інтелектуального потенціалу працівників	Дослідження якісного стану інтелектуального потенціалу інноваційного підприємства.
	Інноваційний	Метод формування інноваційної поведінки працівників	
Динамічний	Циклічний	Метод забезпечення інтелектуальним потенціалом етапів інноваційного циклу	Дослідження структури (компонентів) інтелектуального потенціалу в динаміці під впливом внутрішніх, зовнішніх та особистісних чинників, а також внаслідок безперервної взаємодії компонентів інтелектуального потенціалу на мікро-, мезо- та макрорівнях.
	Факторний	Метод аналізу мікро-, мезо- та макрочинників, які впливають на інтелектуальний потенціал підприємств	
		Метод економіко-математичного моделювання системи управління інтелектуальним потенціалом підприємства	
Імовірнісний	Інвестиційний	Метод інвестиційного стимулювання інтелектуального потенціалу для підвищення інноваційної активності	Вивчення об'єкта дослідження для зниження ймовірності виникнення інвестиційних та інноваційних ризиків.
	Ризиковий	Метод визначення ймовірності виникнення недостатнього рівня забезпечення інноваційного процесу інтелектуальним потенціалом	

У функціональному блоці підходів інтелектуальний потенціал досліджується як функціональний елемент інноваційної діяльності, що включає знання, практичні навички, інтелектуальні здібності до продукування нового знання, здатності до креативного мислення, інноваційну активність (творчу, креативну віддачу), яка забезпечує виробництво та реалізацію інновацій.

Системний блок методологічних підходів дає змогу врахувати специфіку управління інноваційним розвитком економічної системи та використовувати отримані висновки

для розвитку методології управління інтелектуальним потенціалом.

Структурний блок підходів доцільно використовувати в процесі дослідження сукупності складових інтелектуального потенціалу, необхідних для здійснення інноваційної діяльності, для визначення можливості використання тих чи інших складових інтелектуального потенціалу, залежно від етапів інноваційного процесу.

Динамічний блок методологічних підходів пропонуємо використовувати при дослідженні складної внутрішньої структури інте-

лектуального потенціалу, що включає безліч елементів з їх певною комбінацією, властивою конкретному працівнику або необхідною для інноваційного розвитку.

Ймовірнісний блок методологічних підходів до дослідження сутності інтелектуального потенціалу покликаний знизити ймовірність виникнення інвестиційних ризиків, пов'язаних зі складною структурою та механізмом формування, накопичення, виробництва та відтворення інтелектуального потенціалу, а також враховувати та мінімізувати ймовірність появи інноваційних ризиків, що виникають при використанні інтелектуального потенціалу в інноваційній діяльності.

Інтелектуальний потенціал є цілісною динамічною системою, в якій усі інтелектуальні складові повинні знаходитися у взаємодії та взаємозв'язку. Врахування чотирьох груп властивостей системи дало змогу виділити основні системні властивості інтелектуального потенціалу (табл. 5): цільові та функціональні, взаємозв'язки з середовищем функціонування підприємства, структурні, стану та розвитку.

Поряд з базовими характеристиками інтелектуальний потенціал має власний зміст,

який визначається: наявністю та прогресивним розвитком результатів інтелектуальної діяльності; формуванням штату креативних працівників, які формують і реалізують базову модель відтворення кожної конкретної економічної системи та її агрегатів; переважним формуванням у цих системах інтелектуальних центрів, які поступово охоплюють всі елементи виробництва, розподілу, обміну та споживання.

У сучасній економічній літературі нами не виявлено підходів до виділення й групування чинників, що формують інтелектуальний потенціал. Тому в процесі класифікування використано загальні підходи до групування соціально-економічних чинників (табл. 6).

До носіїв інтелектуального потенціалу суб'єкта господарювання відносять: генерований потенціал підприємства в формі спільного результату інтелектуальної праці (програмні, технічні, технологічні, організаційно-структурні, інноваційно-продуктові, інформаційно-комунікаційні засоби, управлінський досвід) у результаті минулих подій; а також особистісний потенціал, який належить працівникам (знання, навички, здібності, креативність і творчість).

Таблиця 5. Системні властивості інтелектуального потенціалу промислового підприємства
Table 5. System properties of an industrial enterprise's intellectual potential

Властивість	Пояснення властивості
Цільові та функціональні властивості інтелектуального потенціалу	
Цілеспрямованість	Використання інтелектуального потенціалу здійснюється задля досягнення певних цілей
Синергія	Компоненти інтелектуального потенціалу взаємодіючи формують можливості, які суттєво переважають можливості окремої складової як простої суми
Емерджентність	Сукупність та взаємодія складових інтелектуального потенціалу розвиває властивості, які не є характерними для кожної складової окремо
Пріоритетність інтересів	Перевага в контексті інтелектуального потенціалу надається його використанню підприємством загалом, а не окремими його структурними підрозділами
Унікальність	Завдяки унікальному набору та поєднанню інтелектуальних ресурсів, кожне підприємство відзначається притаманним лише йому інтелектуальним потенціалом
Властивості взаємозв'язку інтелектуального потенціалу з середовищем функціонування підприємства	
Відкритість	Взаємозв'язки та взаємовпливи між корпоративним функціональним середовищем та інтелектуальним потенціалом
Адаптивність	Можливість підприємств змінювати певні функціональні параметри інтелектуального потенціалу з метою збереження і досягнення цілей існування з урахуванням змін середовища функціонування
Структурні властивості інтелектуального потенціалу	
Цілісність	Інтелектуальний потенціал – це можливості, які розкриваються в разі взаємодії його складових
Структурованість	Розподіл інтелектуального потенціалу на елементи для їх автономного дослідження
Упорядкованість	Організований взаємовплив елементів інтелектуального потенціалу на протигагу хаотичній взаємодії
Ієрархічність	Підпорядкування елементів інтелектуального потенціалу залежно від людської діяльності
Властивості розвитку та використання інтелектуального потенціалу	
Динамізм	Зміни параметрів інтелектуального потенціалу під впливом часових чинників
Саморозвиток	Розвиток інтелектуального потенціалу як наслідок внутрішніх перетворень, зумовлених його елементами
Гомеостаз	Відносна сталість складу, властивостей та призначення інтелектуального потенціалу
Саморегулювання	Зберігання рівноважного стану інтелектуального потенціалу в умовах динамічного внутрішнього та зовнішнього середовища

Джерело: узагальнено автором на основі (Мельник, 2010; Чернишов, 2012)

Таблиця 6. Класифікація чинників, що формують інтелектуальний потенціал підприємства
 Table 6. Classification of factors that shape the enterprise intellectual potential

Ознака класифікації	Класифікаційні групи
За місцем виникнення	Зовнішні чинники Внутрішні чинники
За діяльністю суб'єкта	Об'єктивні чинники Суб'єктивні чинники
За ступенем керованості	Керовані чинники Некеровані чинники
За змістовними характеристиками	Науково-технічні чинники Техніко-технологічні чинники Соціально-психологічні чинники Організаційно-управлінські чинники Економічні чинники Ринкові чинники
За об'єктом впливу	Чинники формування інтелектуального потенціалу Чинники формування елементів інтелектуального потенціалу
За джерела зростання	Екстенсивні чинники Інтенсивні чинники
За тривалістю дії	Постійні чинники Тимчасові чинники Епізодичні чинники
За спрямованістю дії	Чинники стимулювання Чинники збурення Чинники гальмування
За силою впливу	Чинники сильного впливу Чинники середнього впливу Чинники слабого впливу Мультиплікаційні чинники.
За способом впливу	Чинники позитивного впливу Чинники негативного впливу Чинники нейтрального впливу
За рівнем управлінських рішень	Стратегічні чинники Тактичні чинники Оперативні чинники

Складність полягає в тому, що поняття інтелектуального потенціалу саме по собі має на увазі дві складові – виявлену та приховану частини й охоплює широкий спектр абстрактних понять, таких як знання (теоретичні, прикладні, експериментальні), здатності (розумові, творчі), інтуїція та динамічно змінюється в часі під впливом різноманітних чинників.

Приховані можливості накопичених ресурсів трансформуються в дію для досягнення цілей економічних агентів. Прихований інтелектуальний потенціал – це, перш за все, існуючі, але приховані до певного часу перспективні ідеї, можливості, для реалізації яких необхідний їх постійний пошук. Результатом цього пошуку є формування необхідної бази для оптимального вибору й реалізації нових інновацій в близькій і далекій перспективі. Виявлення та реалізація прихованого інтелектуального потенціалу можуть допомогти вітчизняним промисловим підприємствам у підвищенні ефективності й конкурентоспроможності та, як наслідок, у переході з розряду імітаційних до розряду інноваційних підприємств, які самостійно реалізують ідеї.

Беручи до уваги вищевикладене, поняття інтелектуальний потенціал підприємства можна розглядати як сукупність різних видів ресурсів, прихованих ідей і можливостей, здібностей, що обумовлюють можливість переходу підприємства до нового прихованого

раніше положення з метою задоволення існуючих або майбутніх, поки невідомих, потреб.

Отже, здійснений огляд наукових джерел дає змогу зробити висновок про таке:

1) до вивчення інтелектуального потенціалу необхідно підходити двояко: з одного боку, як до сукупності людей-носіїв знань, орієнтованих на пізнавальну та перетворювальну діяльність, а з іншого – як до сукупності наукових, технічних, культурних і соціальних знань, виражених у матеріально-технічних формах;

2) інтелектуальний потенціал визначається певними складовими, а саме: кадрового елементу як сукупності творчих здібностей людей; наукового елементу, що є сукупністю науково-технічних знань і досягнень; матеріально-технічного елементу – інфраструктури засобів інтелектуальної праці; соціально-інформаційного елементу як здатності забезпечення потоку інформації; організаційного елементу – прогресивності форм і методів управління інтелектуальним потенціалом, що гарантують комплексну уніфікацію всіх його складових на макро- і макрорівні;

3) інтелектуальний потенціал існує у вигляді реалізованого, нереалізованого та такого, що не підлягає реалізації; кожен з них має структуру, яка подана системою знань і компетенцій;

4) виокремлюються три групи чинни-

ків, які створюють значний вплив на інтелектуальний потенціал господарюючого суб'єкта (мікро-, макро- та егофактори). До першої групи зараховують: економічний, технічний рівні виробництва; ступінь задоволеності працею; внутрішньо-колективні стосунки; рівень розвитку інтелектуалізації на підприємстві. Друга група висвітлює позицію підприємства на ринках, соціальний стан населення країни та стан громадської думки щодо діяльності колективу. Егофактори форму-

ються під впливом мікро- та макрофакторів і становлять емоційно-психологічний стан особистості, тобто середовище, в якому реалізуються творчі здібності;

5) інтелектуальний потенціал розглядається як інтегральна характеристика, а його оцінювання проводиться шляхом розрахунку інтегральних показників різного виду.

Сутність інтелектуального потенціалу найбільш повно розкривається через функції, які він виконує (табл. 7).

Таблиця 7. Функціональна структура інтелектуального потенціалу підприємства
Table 7. Functional structure of the enterprise's intellectual potential

Функції	Зміст функції
Теретико-пізнавальна (або гносеологічна)	Спрямована на розширення можливостей отримання знань про економічні явища, економічні процеси та вплив інтелекту на розвиток соціально-економічних систем
Інтеграційна	Інтелектуальний потенціал забезпечує формування корпоративної цілісності через визначення спільних цілей, поглядів, переконань та цінностей
Каталізатора змін	Інтелектуальний потенціал дає змогу зменшити вплив невизначеностей (таких як організаційні зміни), притаманних турбулентному середовищу, в якому працюють компанії в економіці, заснованій на знаннях, обмежуючи стабілізаційну функцію (типову для індустріальної економіки)
Інформаційна	Забезпечення підприємств інформаційними ресурсами дає змогу за допомогою інформаційних технологій накопичувати, зберігати, систематизувати та поширювати знання, інформацію, розвивати професійні навички та компетенції і забезпечувати соціально-економічну життєздатність функціонування підприємства. Крім того, знання, навички, компетенції та досвід працівників, інформація із зовнішнього середовища та інформація, що генерується штучним інтелектом підприємства, трансформуються на організаційному рівні у важливу складову загальних інформаційних ресурсів компанії. В процесі реалізації інформаційної функції важливим є такий інтелектуальний ресурс підприємства, як система службових взаємовідносин, що згідно встановлених правил і процедур дає змогу сформувати особливості обміну інформаційними ресурсами в процесі інтелектуальної взаємодії працівників
Практично-аналітична	Базуючись на наявних інтелектуальних ресурсах виражає здатність до виявлення та докладного вивчення, аналізування наявних і ймовірних господарських проблем підприємства, формування об'єктивних обґрунтованих висновків за його результатами
Дослідницька	Забезпечує проведення теоретичних і прикладних досліджень з метою пошуку нових ідей, рішень та створення раніше невідомих та удосконалення наявних інтелектуальних ресурсів
Креативна	Зводиться до нестандартного вирішення завдань діяльності підприємства. Найвагомий вплив на виконання цієї функції має такий вид інтелектуального ресурсу як індивідуальні здібності його працівників. Ознаками креативності особи є самостійність діяльності, спрямованість на створення чогось радикально нового та соціальна значущість. Невід'ємними елементами креативної діяльності є усвідомлення проблеми, можливість генерувати оригінальні ідеї, аналітичні та інтегративні задатки, образність та гнучкість мислення тощо
Інноваційна	Забезпечується, в основному, виконанням викладених вище функцій та виражається у діяльності, пов'язаній зі створенням та впровадженням інновацій
Мотиваційна	Зумовлена тим, що певні можливості (якими по суті є потенціал), їх усвідомлення спонукають працівників до інтелектуальної діяльності, пов'язаної зі здобуттям нових чи застосуванням наявних інтелектуальних ресурсів. Йдеться про готовність працівників докладати інтелектуальні зусилля для реалізації цілей підприємства. Це пов'язано з колективними потребами працівників, а також із тим, що завдяки інтелекту працівники здатні усвідомлювати себе частиною певних суспільних груп
Виховна	Інтелектуальний потенціал стимулює самонавчання, самопідготовку та самоусвідомлення конкретних явищ і процесів на індивідуальному та корпоративному рівнях.
Культурологічна	Інтелектуальний потенціал підприємства позитивно впливає на розвиток корпоративної культури, актуальність якої зростає в умовах глобалізаційних процесів. Формування корпоративної культури розширює потенціал впливу на колективи людей, обмежуючи контрольований вплив (управлінські методи впливу) та розширюючи використання психологічних методів впливу, що набуває особливого значення в умовах соціально-орієнтованої економіки.
Стимулююча	Підсилює потенціал економічної, технологічної та інноваційної активності, що позитивно впливає на підвищення ефективності управління відтворенням ресурсної бази, отримання прибутку і конкурентоспроможність підприємства

Функціонування інтелектуального потенціалу на сьогодні обмежене такими умовами:

- розширенням масштабів і частоти прояву кризових явищ, що охоплюють не тільки економічну, а й інші сфери суспільства;
- недостатньою підготовленістю управлінських кадрів і персоналу до здійснення інноваційної та інтелектуальної діяльності;
- потреба великих фінансових вкладень у створення інтелектуального потенціалу;
- значним зростанням масштабів інформаційних ресурсів включно з інформаційними джерелами, які негативно впливають на людину;
- відсутністю довготривалості й системності структурної побудови в корпоративному управлінні;
- швидким моральним старінням інформації в контексті дії закону динамічного стиснення часу;
- формалізацією процесів наукових досліджень і розробок, що проявляється високим ступенем невизначеності (ентропії) їхніх результатів.

Інтелектуальний потенціал зростає лише в контексті постійного процесу досліджень і розробок, результатом якого є створення інтелектуальної власності (Бутнік-Сіверський, 2017), що втілюється в таких основних формах: промислові зразки, винаходи, корисні моделі, ноу-хау тощо. Підхід до його визначення пропонує використання інтегрованих показників інтелектуального потенціалу основних підрозділів підприємства, що характеризують економічний розвиток підприємства загалом. Отож, інтелектуальний потенціал є узагальненням характеристик інтелектуальних ресурсів відповідно до місця і часу та окреслює сьогодні з точки зору майбутньої практичної реалізації наявних економічних можливостей для досягнення поставлених цілей. Таким чином, інтелектуальний потенціал може бути реалізований або нереалізований, залежно від умов.

Вибудовуємо логічний ланцюжок: інтелектуальний ресурс – інтелектуальний потенціал – інтелектуальний капітал – інтелектуальна власність. Ця кореляція показує, що інтелектуальні ресурси, які є основним джерелом і визначальним фактором розвитку в країні та на кожному підприємстві, включають три основні елементи: професійні якості працівників, інформаційні ресурси та технології.

Встановлено концептуальні межі на мікроекономічному рівні для категорій інтелектуальних ресурсів, інтелектуального капіталу, інтелектуальної власності та інтелектуальної діяльності. Інтелектуальний потенціал підприємства є можливостями, наданими інтелектуальними ресурсами, що можуть бути використані для вирішення певних завдань та досягнення заздалегідь визначених цілей. Од-

нак це не означає, що такі можливості завжди будуть реалізовуватися. Гносеологічно інтелектуальний капітал є засобом досягнення мети, а інтелектуальний потенціал – можливостями її досягнення, тоді як інтелектуальна власність характеризується насамперед юридичним аспектом володіння результатами інтелектуальної діяльності, незалежно від того, чи функціонує об'єкт інтелектуальної власності як капітал – засіб створення нової вартості.

Інтелектуальний потенціал за допомогою інтелектуальної активності перетворюється на інтелектуальний капітал. Водночас виокремлюють три якісних рівні інтелектуальної активності. Перший рівень, пасивний або стимульно-продуктивний характеризується тим, що індивіди при найбільш енергійній і сумлінній праці не виходять за межі заданого способу дії, а їх пізнавальна діяльність реалізується за рахунок зовнішніх стимулів. Другим рівнем є евристичний, за якого індивід виявляє певну інтелектуальну активність, аналізує власну діяльність та пропонує нові, більш оригінальні та досконалі способи вирішення проблем. Третій рівень (вищий рівень інтелектуальної активності) – креативний, за якого індивід проникає до сутності явища, ставить нові завдання й вирішує нові проблеми, причому заради її розв'язання він готовий залишити запропоновану ззовні діяльність, почавши діяльність, мотивовану зсередини.

Послідовне формування, відтворення та імплементація цих економічних категорій в систему корпоративного управління вимагає відповідної інтелектуальної культури, в якій якість інтелектуального потенціалу, спосіб отримання знань персоналом, естетичні, етичні та духовні принципи посідають чільне місце (Ostrovska, 2020). Розглядаючи інтелектуальну культуру, необхідно враховувати характер і стиль мислення цільової аудиторії етичного менеджменту.

Висновки. В постіндустріальній економіці управління інтелектуальним потенціалом підприємств є істотним викликом щодо зростання їх конкурентоспроможності. Підвищується роль персоналу підприємства та кожного працівника в інноваційному процесі. Цінність інтелектуального потенціалу персоналу підприємства проявляється в його професіоналізмі й творчості мислення, найважливіших елементах інноваційного процесу, модифікації структури виробництва відповідно до вимог динамічних ринків та індивідуалізованих споживачів. Цінність інтелектуального потенціалу персоналу підприємства проявляється у найважливіших елементах інноваційного процесу – професіоналізмі та креативному мисленні, а також у модифікації структури виробництва відповідно до вимог динамічних ринків та індивідуалізованих

споживачів. Отже, інтелектуальний потенціал відображає інтелектуальний аспект людської діяльності, що передбачає здатність конкретного суб'єкта до постановки цілей і пошуку засобів їх реалізації.

Розвиток методології управління інтелектуальним потенціалом економіки, заснованої на знаннях, вимагає дослідження сутності інтелектуального потенціалу в інтелектуально-інноваційній діяльності підприємства. Запро-

поновано авторський підхід до дослідження сутності інтелектуального потенціалу, який включає результативний, функціональний, структурний, системний, динамічний, імовірнісний блоки. На основі методологічного опрацювання сутності інтелектуального потенціалу як об'єкта управління запропоновано методичні основи для вибору інструментарію та методів оцінювання інтелектуального потенціалу сучасної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Ostrovska H. Yo., Sherstiuk R. P., Tsikh H. V., Demianyshyn V. H., Danyliuk-Chernykh I. M. Conceptual Principles of Learning Organization Building. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2021. № 3. Pp. 167-172. DOI: <https://doi.org/10.33271/nvngu/2021-3/167>
- Науково-освітній потенціал нації: погляд у XXI століття / авт. кол.: В. Литвин (кер.), В. Андрущенко, С. Довгий та ін.; [за заг. ред. В. Литвина]. К., 2003. 639 с.
- Науково-технічний прогрес і творчий потенціал людини : моногр. / за ред. А. Сохань. Харківський гуманітарний університет, НУА. 2007. 323 с.
- Ткаченко В. А. Інтелектуальний потенціал в основі розвитку виробничих сил і виробничих відносин : моногр. Д. : Моноліт, 2008. 274 с.
- Геець В. М. Ендогенізація розвитку економіки у вимірі рівноправності стосунків держави, бізнесу та суб'єктів голосування. *Економіка України*. 2018. № 7. С. 3-19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2018_7_2 (дата звернення: 16.02.2023).
- Kolot A. Social and labor reality – XXI: philosophy of formation, opportunities and challenges. *Economy of Ukraine*. 2021. № 2. P. 3-31. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2021.02.003>
- Kharchuk T., Purdenko O., Melnik V., Shkolenko O., Kosmidailo I. Conceptual approach to formation of innovative entrepreneurship's creative potential. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2023. № 1(48). Pp. 362-377. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptop.1.48.2023.3967>
- Novykova I., Kulikov O., Kukhta P., Vasytkonova E., Kozlova A., Panin Ye. Factor analysis of assessment of the economic potential of mining companies. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2023. № 1. Pp. 182-186. DOI: <https://doi.org/10.33271/nvngu/2023-1/182>
- Bersin J. Insights on Work, Talent, Learning, Leadership, and HR Technology. *joshbersin.com*. 2021. URL: <https://joshbersin.com/page/7/> (дата звернення: 16.02.2023).
- Smith A. An Inquiry into the nature and causes of the wealth of the people. Oxford University Press. URL: https://www.ibiblio.org/ml/libri/s/SmithA_WealthNations_p.pdf (дата звернення: 16.02.2023).
- Sey J.-B. A Treatise on Political Economy. ECONLIB BOOKS. 2018. URL: <https://www.econlib.org/library/Say/sayT.html> (дата звернення: 16.02.2023).
- Базилевич В. Д. Історія економічних учень / за ред. В. Д. Базилевича. К. : Знання, 2006. 582 с.
- Національна доктрина розвитку освіти : затв. указом Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347/2002 // Законодавство України / Верхов. Рада України. Київ, 2002. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/347/2002> (дата звернення: 16.02.2023).
- Економічний енциклопедичний словник : у 2 т. / за ред. С. В. Мочерного. Львів : Світ, 2006. Т. 2. 568 с.
- Семикіна М., Гунько В., Пасека С. Інтелектуальний потенціал: соціальні виміри використання та розвитку : монографія / за ред. М. Семикіної. Черкаси : МАКЛАУТ, 2012. 336 с.
- Островська Г. Й. Структура інтелектуального потенціалу в сучасній парадигмі управління підприємством. *Соціальна економіка*. 2022. № 63. С. 41-55. DOI: <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2022-63-04>
- Вовканич С. Й. Духовно-інтелектуальний потенціал буття людини і нації: горизонти розвитку українськості України та її національна ідея. Львів : Видавництво ЛБА, 2012. С. 27-51.
- Ревак І. О. Наукові підходи до тлумачення сутності інтелектуального потенціалу. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна*. 2013. Вип. 2. С. 132-146. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_e_2013_2_17 (дата звернення: 16.02.2023).
- Мельник О. Г. Системи діагностики діяльності машинобудівних підприємств: полікритеріальна концепція та інструментарій : моногр. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2010. 344 с.
- Чернишов В. В. Класифікація та властивості систем в економіці. *Інноваційна економіка*. 2012. № 12 (38). С. 295-299.
- Бутнік-Сіверський О. Формування неоекономіки в сфері інтелектуальної власності з позиції процесів інтенсифікації. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2017. № 3. С. 57-67.
- Ostrovska H. Y., Maliuta L. Ya., Sherstiuk R. P., Lutsykiv I. V., Yasinetska I. A. Development of intellectual potential at systematic paradigm of knowledge management. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2020. № 4. Pp. 171-178. DOI: <https://doi.org/10.33271/nvngu/2020-4/171>

Стаття надійшла до редакції 06.03.2023 р.

Стаття рекомендована до друку 17.04.2023 р.

Halyna Ostrovska, PhD (Economics), Associate Professor, Ternopil Ivan Pul'uj National Technical University, 56, Ruska str., Ternopil, 46001, Ukraine
 h.ostrovska@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-9318-2258>

THE INTELLECTUAL POTENTIAL ECONOMIC ESSENCE AS AN OBJECT OF THE ENTERPRISE'S INNOVATIVE ACTIVITY MANAGEMENT

Abstract. The article examines the intellectual potential economic essence as an object of the enterprise's innovative management in the of the knowledge-based economy formation. We studied the conditions that limit the development of economic system subjects intellectual potential. We note that in the context of substantiating the enterprise's intellectual potential, we focus attention on two aspects at the same time: the set of knowledge holders – people who are oriented towards cognitive and transformative activity, and the set of knowledge presented in material and technical forms. The study carries out periodization of scientific ideas development regarding intellectual potential. We substantiate modern approaches to the enterprise's intellectual potential concept definition and highlight a number of differences that complicate the development of practical recommendations in the context of increasing the business entities competitive advantages in relation to other market participants. The study establishes a conceptual boundary regarding the categories of intellectual resources, intellectual capital, intellectual property and intellectual activity at the microeconomic level. We expand the classification of socio-economic factors that affect the modern enterprises intellectual potential reproduction and carry out the personal intellectual potential structuring in the context of human activity based on the enterprises' innovative activity realities. We prove that each personal intellectual potential element is a set of possibilities, as a result of their interaction, a synergistic effect achievement. The inner nature of the intellectual potential reveals through the functions it performs. The study characterises intellectual potential levels in the context of the relationship with institutional and organizational structures and determines the main means influencing its formation and development. We developed a comprehensive methodological approach to the study of intellectual potential essence, taking into account the knowledge-based economy specifics.

Keywords: **Knowledge-based Economy; Innovative Development; Intellectual Potential, Intellectual Capital.**

JEL Classification: D83; J24; M14; M53; O15; O31.

REFERENCES

- Ostrovska, H. Yo., Sherstiuk, R. P., Tsikh, H. V., Demianyshyn, V. H., & Danyliuk-Chernykh, I. M. (2021). Conceptual Principles of Learning Organization Building. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, 3, 167-172. doi: <https://doi.org/10.33271/nvngu/2021-3/167>
- Litvin, V. (2003). *The Scientific and Educational Potential of the Nation: a View in the 21st century*; [collective authors: V. Litvin (group leader), V. Andrushchenko, S. Dovgy, etc.]. Kyiv: Navchalna Kniha. (in Ukrainian)
- Sohan, L. (2007). *Scientific and technical progress and the creative potential of man*: monogr. Kharkiv: Humanitarian University "People's Ukrainian Academy". (in Ukrainian)
- Tkachenko, V. A. (2008). *Intellectual potential at the basis of the development of production forces and industrial relations*: monogr. D.: Monolith. (in Ukrainian)
- Heyets, V. (2018). Endogenization of the Economy Development in the Aspect of Equality of Rights Relations among the State, Business and Voting Subjects. *Economy of Ukraine*, 7, 3-19. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2018_7_2 (in Ukrainian)
- Kolot, A. (2021). Social and labor reality – XXI: philosophy of formation, opportunities and challenges. *Economy of Ukraine*, 2, 3-31. doi: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2021.02.003>
- Kharchuk, T., Purdenko, O., Melnik, V., Shkolenko, O., & Kosmidailo, I. (2023). Conceptual approach to formation of innovative entrepreneurship's creative potential. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 1(48), 362-377. doi: <https://doi.org/10.55643/fcactp.1.48.2023.3967>
- Novykova, I., Kulikov, O., Kukhta, P., Vasytkonova, E., Kozlova, A., & Panin, Ye. (2023). Factor analysis of assessment of the economic potential of mining companies. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, 1, 182-186. doi: <https://doi.org/10.33271/nvngu/2023-1/182>
- Bersin, J. (2021). Insights on Work, Talent, Learning, Leadership, and HR Technology. joshbersin.com. Retrieved from <https://joshbersin.com/page/7>.
- Smith, A. (n.d.). *An Inquiry into the nature and causes of the wealth of the people*. Oxford University Press. Retrieved from https://www.ibiblio.org/ml/libri/s/SmithA_WealthNations_p.pdf.
- Sey, J.-B. (2018). *A Treatise on Political Economy*. ECONLIB BOOKS. Retrieved from <https://www.econlib.org/library/Say/sayT.html>
- Bazilevich, V. D. (2006). *History of economic teachings*. Kyiv: Znannia. (in Ukrainian)
- President of Ukraine. (2002). National Doctrine of Education Development: Zatv. By a decree of the President of Ukraine dated April 17, 2002 №347/2002. Retrieved from

<http://zakon3.rada.gov.ua/Laws/Show/347/2002>.

14. Mocherny, S. V. (Ed.). (2006). *Economic Encyclopedia*. In 2 volumes. Vol. 2. Lviv: Svit. (in Ukrainian)
15. Semykina, M., Hunko, V., & Pasiaka, S. (2012). *Intellectual potential: social dimensions of use and development*: monogr. / edited by M. Semykina. Cherkasy: Maklout.
16. Ostrovska, H. (2022). Intellectual potential structure in the modern paradigm of enterprise management. *Social Economics*, 63, 41-55. doi: <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2022-63-04> (in Ukrainian)
17. Vovkanych, S. Y. (2012). Spiritual and intellectual potential of Ukraine and its national idea. Lviv: LVA Publishing House, 27-51. (in Ukrainian)
18. Revak, I. O. (2013). Scientific approaches to the interpretation of the essence of intellectual potential. *Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs*, 2, 132-146. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_e_2013_2_17 (in Ukrainian)
19. Melnyk, O. H. (2010). *Diagnostic systems of machine-building enterprises: multi-criteria concept and tools*: monogr. Lviv: Lviv Polytechnic Publishing House. (in Ukrainian)
20. Chernyshov, V. V. (2012). Classification and properties of systems in the economy. *Innovative economy*, 12(38), 295-299. (in Ukrainian)
21. Butnik-Siversky, O. (2017). Formation of neo-economics in the sphere of intellectual property from the position of intensification processes. *Theory and practice of intellectual property*, 3, 57-67. (in Ukrainian)
22. Ostrovska, H. Y., Maliuta, L. Ya., Sherstiuk, R. P., Lutsykyv, I. V., & Yasinetska, I. A. (2020). Development of intellectual potential at systematic paradigm of knowledge management. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, 4, 171-178. doi: <https://doi.org/10.33271/nvngu/2020-4/171>

The article was received by the editors 06.03.2023.

The article is recommended for printing 17.04.2023.